

Πορφύριος:
Περί του εν Οδυσσεΐα Άντρου των Νυμφών
[Σχετικά με το Σπήλαιο των Νυμφών στην *Οδύσσεια*]

Τι λοιπόν εννοεί αινιγματικά ο Όμηρος για το άντρο (σπήλαιο) της Ιθάκης, το οποίο περιγράφει με τα ακόλουθα λόγια:

*Κι ακόμη στην άκρη βρίσκεται του λιμανιού
πλατύφυλλη ελιά και κοντά σε αυτήν υπάρχει
ωραίο άντρο σκοτεινό, των Νυμφών ιερό, των Ναϊάδων.
Στο άντρο κρατήρες και αμφορείς υπάρχουν λίθινοι
που μέσα μέλισσες φωλιάζουν και αφήνουν την τροφή τους.
Εκεί βρίσκονται επίσης και μεγάλοι λίθινοι αργαλειοί
όπου οι Νύμφες υφαίνουν υφάσματα θαλασσοπόρφυρα,
θαυμαστά στην όψη. Εκεί υπάρχουν νερά που ρέουν συνεχώς.
Δύο δε είναι οι θύρες του σπηλαιίου από τις οποίες
η μία προς το Βορρά για των ανθρώπων την κατάβαση,
ενώ η άλλη, προς τον Νότο είναι η θεϊκή.
Σε αυτήν άνθρωποι δεν την εισέρχονται,
αλλά είναι ατραπός των Αθανάτων.*

Ο ποιητής δεν αναφέρει αυτούς τους στίχους βασισμένος σε ιστορικές πληροφορίες και αυτό φαίνεται από εκείνους που κατέγραψαν περιηγήσεις της Ιθάκης: κανένας από αυτούς, όπως λέει ο Κρόνιος,¹ δεν κάνει αναφορά σε τέτοιο άντρο στο νησί. Είναι επίσης προφανές ότι σε περίπτωση που ο Όμηρος έπλαθε ένα τέτοιο άντρο ‘ποιητική αδειά’, δεν θα ήταν αληθοφανής, αν δημιουργώντας με την φαντασία του κάτι σαν το ανωτέρω χωρίς πραγματική βάση, ήλπιζε ότι οι ακροατές του θα πίστευαν πως ανθρώπινο χέρι έφτιαξε στην γη της Ιθάκης οδούς για τους ανθρώπους και για τους θεούς. Ή αν όχι ανθρώπινο χέρι, πως η ίδια η φύση έστω υπέδειξε στο μέρος εκείνο μια οδό για την κάθοδο όλων των ανθρώπων και μια άλλη πάλι και μια άλλη οδό για όλους τους θεούς. Βέβαια, ο κόσμος είναι γεμάτος από θεούς και ανθρώπους, το άντρο της Ιθάκης όμως κάθε άλλο παρά πείθει ότι σε αυτό γινόταν η κατάβαση των ανθρώπων και η ανάβαση των θεών.

Μετά από αυτές τις αρχικές παρατηρήσεις ο Κρόνιος λέει πως όχι μόνο οι σοφοί αλλά και οι αμύητοι άνθρωποι αντιλαμβάνονται καθαρά ότι ο ποιητής στους στίχους αυτούς μιλάει αλληγορικά και υπαινικτικά, αναγκάζοντάς μας να κάνουμε μια μεγάλη έρευνα. Τι είναι η πύλη των ανθρώπων και τι η πύλη των θεών; Ποια σημασία έχει το άντρο αυτό με τις δυο πύλες που χαρακτηρίζεται ως ιερό των νυμφών και είναι ταυτόχρονα ωραίο αλλά μάλλον τρομακτικό; Και γιατί δεν λέγεται

1. Πυθαγόρειος φιλόσοφος που προσπάθησε να εξηγήσει τα ποιήματα του Ομήρου με έναν φιλοσοφικό τρόπο.

απλώς ιερό των νυμφών, αλλά προστίθεται για την ακρίβεια του πράγματος η φράση «που τις λένε Ναϊάδες»; Για ποιον λόγο αναφέρονται οι κρατήρες και οι αμφορείς, την στιγμή που δεν υπάρχει ένδειξη ότι περιέχουν κάποιο υγρό αλλά μόνο ότι σ' αυτούς φωλιάζουν σμήνη από μέλισσες; Ας πούμε ότι οι μεγάλοι αργαλειοί είναι τοποθετημένοι εκεί για τις νύμφες, γιατί όμως να μην είναι από ξύλο ή άλλο υλικό, αλλά είναι κι αυτοί πέτρινοι, όπως οι αμφορείς και οι κρατήρες; Και αυτό μεν είναι λιγότερο δυσνόητο, το άλλο όμως, ότι σε αυτούς τους λίθινους αργαλειούς οι νύμφες υφαίνουν θαλασσοπόρφυρα υφάσματα, δεν είναι θαύμα να το βλέπεις μόνο αλλά και να το ακούς. Ποιος δηλαδή θα μπορούσε να πιστέψει ότι οι θεές υφαίνουν θαλασσοπόρφυρα ενδύματα στους πέτρινους αργαλειούς μιας σκοτεινής σπηλιάς, ιδίως όταν ακούει τον ποιητή να λέει ότι τα πορφυρά υφάσματα των θεών μπορούσε να τα δει κανείς;

Και πέρα από αυτά, αξιοθαύμαστο είναι το ότι η σπηλιά έχει δυο θύρες, την μια φτιαγμένη για να κατεβαίνουν οι άνθρωποι και την άλλη για τους θεούς. Επίσης, το ότι η θύρα για να περνούν οι άνθρωποι είναι στραμμένη προς τον βόρειο άνεμο, ενώ η θύρα των θεών βλέπει κατά τον νότο. Διότι δεν είναι αμελητέα η απορία ποια ήταν η αιτία για να δώσει στους ανθρώπους το βόρειο μέρος και στους θεούς το νότιο και να μην χρησιμοποιήσει στην προκειμένη περίπτωση την ανατολή και την δύση – δεδομένου ότι σε όλους τους ναούς τα αγάλματα και οι είσοδοι είναι στραμμένα προς την ανατολή, και όσοι μπαίνουν κοιτάζουν προς τα δυτικά όταν στέκονται απέναντι από τα αγάλματα για να προσευχηθούν και να λατρέψουν τους θεούς.

Καθώς η αφήγηση αυτή είναι γεμάτη από δυσνόητα σημεία, δεν μπορεί να είναι ούτε μυθοπλασία που αποσκοπούσε στην ευχαρίστηση του ακροατή ούτε όμως αποτελεί έκθεση τοπικής ιστορίας, αλλά μέσω αυτής ο ποιητής δίνει μια αλληγορία, αφού μάλιστα προσθέτει με πνεύμα μυστικιστικό και μια ελιά κοντά στο σπήλαιο. Την έρευνα και την ανάλυση όλων αυτών των πραγμάτων οι παλαιότεροι την θεώρησαν βαρύ έργο, όμως εμείς τώρα με την βοήθειά τους θα προσπαθήσουμε να βρούμε τι σημαίνουν.

Για την κατάσταση των πραγμάτων στο σημείο εκείνο φαίνεται να έγραψαν χωρίς ιδιαίτερη εμβάθυνση όσοι θεώρησαν πως το άντρο και ό,τι ειπώθηκε σχετικά με αυτό αποτελούν εξ ολοκλήρου δημιουργήματα του ποιητή. Ανάμεσα στους συγγραφείς γεωγραφικών έργων όμως πιο καλές και αξιόπιστες πληροφορίες δίνει ο Αρτεμίδωρος ο Εφέσιος, ο οποίος στο πέμπτο από τα έντεκα βιβλία που αποτελούν την πραγματεία του γράφει τα εξής: «Σε απόσταση δώδεκα σταδίων προς τα ανατολικά του Πανόρμου, λιμανιού της Κεφαλονιάς, βρίσκεται το νησί της Ιθάκης, με έκταση ογδόντα πέντε στάδια, στενό και ψηλό. Στο λιμάνι της που ονομάζεται Φόρκυκος υπάρχει μια ακτή και εκεί βρίσκεται το ιερό σπήλαιο των νυμφών, που λέγεται ότι οι Φαίακες αποβίβασαν τον Οδυσσέα». Το σπήλαιο συνεπώς δεν είναι εξ ολοκλήρου ομηρικό δημιούργημα. Είτε ο ποιητής το περιέγραψε όπως πραγματικά είναι είτε πρόσθεσε κι αυτός κάποια στοιχεία, τα ζητήματα που προκύπτουν παραμένουν προς διερεύνηση για όποιον θέλει να ερμηνεύσει τις προθέσεις εκείνων που το δημιούργησαν ή του ποιητή που πρόσθεσε τα δικά του. Κι αυτό διότι οι

αρχαίοι έφτιαχναν τα ιερά τους χωρίς να τα περιβάλλουν με μυστικά σύμβολα ούτε η σχετική αφήγηση του Ομήρου έγινε έτσι στην τύχη. Όσο όμως προσπαθεί κανείς να αποδείξει ότι τα σχετικά με το σπήλαιο δεν αποτελούν μυθοπλασία του Ομήρου, αλλά ότι οι προγενέστεροι του ποιητή το αφιέρωσαν στους θεούς, τόσο περισσότερο το ιερό σπήλαιο θα βρεθεί να είναι γεμάτο από την αρχαία σοφία και γι' αυτό άξιο έρευνας, οπότε είναι απαραίτητο να ερμηνευτούν οι συμβολισμοί που συνδέονται με αυτό.

Πολύ σωστά οι αρχαίοι αφιέρωναν σπήλαια στον κόσμο, είτε τον εννοούσαν ως όλον είτε κατά τα διάφορα μέρη του, θεωρώντας τη γη ως σύμβολο της ύλης από την οποία είναι φτιαγμένος ο κόσμος (εξ ου και ορισμένοι ταύτιζαν την ύλη με την γη) και παριστώντας μέσω των σπηλαίων τον κόσμο που δημιουργήθηκε από την ύλη. Κι αυτό γιατί τα σπήλαια ως επί το πλείστον είναι αυτογενή και σύμφυτα της γης, καθώς περιέχονται σε έναν ενιαίο πέτρινο όγκο, το εσωτερικό του οποίου είναι κοίλο, ενώ το εξωτερικό υψώνεται πάνω από ένα απεριόριστο κομμάτι της. Ο κόσμος όντας αυτογενής είναι συνδεδεμένος από την φύση του με την ύλη, την οποία στη βάση μιας υπαινικτικής σημασίας οι αρχαίοι ονόμασαν λίθο και πέτρα, από την αδρανή και σκληρή φύση της σε σχέση με την μορφή, θεωρώντας την ύλη άπειρη λόγω του ότι στερείται μορφής. Διότι, καθώς είναι ρευστή και στερημένη καθεαυτήν από την μορφή μέσω της οποίας σχηματοποιείται και γίνεται ορατή, η υγρασία των σπηλαίων και η σκοτεινιά ή, κατά τα λόγια του ποιητή, το ζοφερό, θεωρήθηκαν ως ταιριαστά σύμβολα των όσων περιέχει ο κόσμος, λόγω της ύλης από την οποία γεννήθηκε. Λόγω της σχέσης του με την ύλη λοιπόν ο κόσμος είναι ζοφερός και σκοτεινός, ενώ λόγω της διακόσμησης που λαμβάνει, απ' όπου και ονομάστηκε κόσμος, είναι ωραίος και αγαπητός.

Υπό την έννοια αυτή σωστά θα χαρακτηριζόταν ο κόσμος ως σπήλαιο, ωραίο απ' ενός για όποιον πρωτομπαίνει, λόγω της συμμετοχής του στις μορφές και ζοφερό απ' ετέρου για όποιον εξετάζει το θεμέλιό του και το διερευνά εσωτερικά με τον νου. Συνεπώς, τα εξωτερικά και επιφανειακά μέρη του είναι ωραία και αγαπητά, το εσωτερικό του όμως και το βάθος του είναι ζοφερό. Έτσι και οι Πέρσες με τις μυσταγωγίες τους για την κάθοδο των ψυχών στον κάτω κόσμο και για την έξοδό τους πάλι από εκεί, εισάγουν τον μύστη σε έναν τόπο που επονομάζουν σπήλαιο. Όπως είπε ο Εύβουλος, ο Ζωροάστρης ήταν ο πρώτος που αφιέρωσε προς τιμήν του Μίθρα, του δημιουργού και πατέρα των πάντων, ένα σπήλαιο το οποίο είχε δημιουργηθεί από μόνο του στα κοντινά βουνά της Περσίας, ένα σπήλαιο γεμάτο άνθη και πηγές. Μέσα στο σπήλαιο αυτό, που ο Ζωροάστρης το θεώρησε ως απεικόνιση του κόσμου τον οποίον δημιούργησε ο Μίθρας, τα πάντα βρίσκονταν σε συμμετρική απόσταση το ένα από το άλλο και συμβόλιζαν τα στοιχεία και τα κλίματα του κόσμου.

Μετά τον Ζωροάστρη επικράτησε η συνήθεια να παρουσιάζουν και άλλοι τις τελετές μέσα σε σπήλαια και άντρα, φτιαγμένα είτε από μόνα τους είτε από ανθρώπινο χέρι. Διότι όπως για τους ολύμπιους θεούς έφτιαξαν ναούς, ιερά και βωμούς, για τους χθόνιους θεούς και για τους ήρωες θυσιαστήρια και για τους υποχθόνιους θεούς ορύγματα και κελιά, έτσι και στον κόσμο αφιέρωσαν άντρα και

σπήλαια. Το ίδιο και στις νύμφες για τα νερά που είναι χυμένα ή αναβλύζουν στις σπηλιές, των οποίων προστάτιδες είναι οι Ναϊάδες νύμφες, όπως θα εξηγήσουμε λίγο παρακάτω.

Οι αρχαίοι όμως δεν έκαναν, όπως είπαμε, το σπήλαιο σύμβολο του κόσμου ή ενός πράγματος γενητού και αισθητού, αλλά το θεώρησαν πλέον σύμβολο και όλων των άορατων δυνάμεων, επειδή τα άντρα είναι σκοτεινά και η ουσία των δυνάμεων αφανής. Έτσι ο Κρόνος φτιάχνει ένα σπήλαιο στον ίδιο τον Ωκεανό και εκεί κρύβει τα παιδιά του. Η Δήμητρα επίσης μέσα σε σπήλαιο ανατρέφει την Κόρη μαζί με τις νύμφες. Και όποιος καταγίνει με τα κείμενα των θεολόγων θα βρει και άλλα πολλά παρόμοια. Ότι αφιέρωσαν σπήλαια και στις νύμφες και προπάντων στις Ναϊάδες (που ζουν τις πηγές και ονομάστηκαν Ναϊάδες από τα νερά που σχηματίζουν τα ρυάκια), το δείχνει και ο ύμνος προς τον Απόλλωνα, όπου λέγεται:

*Οι νύμφες που μένουν στις σπηλιές σ' εσένα
θα προσφέρουν πηγές υδάτων νοητών,
κατά την θεία προσταγή της Μούσας.
τα τέκνα της γήινης πνοής.
Νερά θα ξεχυθούν απ' όλα τα ποτάμια
και στους θνητούς θα δώσουν
τα αστέρευτα γλυκά ρυάκια.*

Νομίζω, λοιπόν, ότι με αφετηρία τους τα παραπάνω οι Πυθαγόρειοι, και μετά από αυτούς ο Πλάτωνας, αποφάνθηκαν ότι ο κόσμος είναι άντρο και σπήλαιο. Σε έναν στίχο του Εμπεδοκλή εξάλλου οι δυνάμεις που οδηγούν τις ψυχές λένε:

Φθάσαμε σε τούτην την κρυφή σπηλιά

Επίσης στο έβδομο βιβλίο της *Πολιτείας* του Πλάτωνα αναφέρεται: «Δες λοιπόν με την φαντασία σου ανθρώπους να κατοικούν μέσα σε σπηλιά κάτω από την γη, που να έχει την είσοδό της ψηλά στην οροφή, προς το φως, σε όλο το μήκος της σπηλιάς». Και έπειτα, όταν ο συνομιλητής λέει: «Παράδοση εικόνα περιγράφεις», προσθέτει: «Αυτήν την εικόνα, αγαπητέ Γλαύκωνα, πρέπει να την συνδυάσεις με όλα όσα είπαμε πρωτότερα και να παρομοιάσεις τον ορατό κόσμο με την κατοικία του δεσμοτηρίου και το φως της φωτιάς μέσα σ' αυτήν με την δύναμη του ηλίου».

Οι θεολόγοι λοιπόν θεώρησαν τα σπήλαια σύμβολο του κόσμου και των κοσμικών δυνάμεων, όπως φαίνεται από τούτα. Και όπως ήδη είπαμε, τα θεώρησαν επίσης σύμβολο της νοητής ουσίας, ξεκινώντας βέβαια όχι από τις ίδιες αλλά από διαφορετικές συλλήψεις. Πίστευαν δηλαδή ότι είναι σύμβολα αφ' ενός του αισθητού κόσμου, επειδή τα σπήλαια είναι σκοτεινά, πετρώδη και υγρά, και ότι τέτοιου είδους είναι ο κόσμος λόγω της ύλης από την οποία είναι φτιαγμένος, σκληρός και μαζί ρευστός. Και αφ' ετέρου ότι είναι σύμβολα του νοητού κόσμου, επειδή αυτός δεν είναι ορατός μέσω της αισθητηριακής αντίληψης και επειδή η ουσία του είναι σταθερή και μόνιμη. Το ίδιο και για τις επιμέρους αφανείς δυνάμεις, και ιδίως γι'

αυτές που είναι στην ύλη. Διαμόρφωσαν δηλαδή αυτά τα σύμβολα με βάση την αυτογένεση των σπηλαίων και την νυχτερινή, σκοτεινή και πετρώδη φύση τους, και όχι όπως υπέθεσαν ορισμένοι με βάση αποκλειστικά το σχήμα τους, διότι δεν είναι όλα τα σπήλαια σφαιρικά. Ένα σπήλαιο με δυο αναφορές, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση του ομηρικού σπηλαίου με τις δυο θύρες, δεν το θεωρούσαν σύμβολο της νοητής αλλά της αισθητής ουσίας. Έτσι, και το εν λόγω σπήλαιο, επειδή όπως λέει σε αυτό κυλάνε «νερά αδιάκοπα», δεν θα συμβολίζει την νοητή υπόσταση αλλά την υλική ουσία. Εξ ου και είναι ιερό των νυμφών όχι των βουνών ή των κορυφών ή άλλων παρόμοιων, αλλά των Ναιιάδων, που πήραν το όνομά τους από τα νάματα.

Νύμφες μάλιστα ονομάζουμε ειδικά τις Ναιιάδες και τις δυνάμεις που προΐστανται των υδάτων, ενώ έτσι έλεγαν και όλες αδιακρίτως τις ψυχές που κατέβαιναν στον κόσμο της γένεσης. Και τούτο διότι οι αρχαίοι πίστευαν ότι οι ψυχές πλησιάζουν προς το νερό που έχει μέσα του θεϊκή πνοή, όπως λέει ο Νουμήνιος, ο οποίος προσθέτει ότι γι' αυτό ένας προφήτης διακήρυσσε ότι πάνω στο νερό κινείται πνεύμα θεού. Γι' αυτό επίσης οι Αιγύπτιοι βάζουν όλους τους δαίμονές τους να στέκονται όχι πάνω σε κάτι στερεό αλλά πάνω σε πλοίο, και τον ίδιο τον ήλιο και όλους γενικά τους πλανήτες. Αυτούς πρέπει να γνωρίζουν οι διαποτισμένες με το υγρό στοιχείο ψυχές που κατεβαίνουν στην περιοχή της γένεσης. Εξ ου και ο Ηράκλειτος λέει ότι η υγρή ψυχή δεν βρίσκει ευχαρίστηση στον θάνατο, αλλά η ευχαρίστηση γι' αυτές είναι η πτώση στον κόσμο της γένεσης. Και σε άλλο σημείο λέει ότι ζούμε τον θάνατό τους κι εκείνες ζουν τον δικό μας θάνατο. Γι' αυτό και ο ποιητής ονομάζει υγρούς εκείνους που βρίσκονται στην περιοχή της γένεσης και έχουν τις ψυχές τους υγρές. Διότι σε τέτοιες ψυχές αρέσει το αίμα και το υγρό σπέρμα, ενώ οι ψυχές των φυτών έχουν τροφή τους το νερό.

Ορισμένοι πιστεύουν ότι τα σώματα που βρίσκονται στον αέρα και στον ουρανό τρέφονται με τους ατμούς των πηγών και των ποταμών και με άλλες αναθυμιάσεις. Οι Στωικοί πάλι είχαν την γνώμη ότι ο ήλιος τρέφεται από την εξάτμιση του νερού των πηγών και των ποταμών και τα αστέρια από τις αναθυμιάσεις της γης. Γι' αυτό, όπως υποστηρίζουν, ο ήλιος είναι μια νοητική φωτιά που σχηματίζεται από την θάλασσα, η σελήνη από τα νερά των ποταμών και τα αστέρια από τις αναθυμιάσεις της γης. Αναγκαστικά λοιπόν και οι ψυχές είτε σωματικές είτε ασώματες, καθόσον έλκουν προς αυτές ένα σώμα, και ιδίως εκείνες που πρόκειται να συνδεθούν με το αίμα και τα υγρά σώματα, θα ρέπουν προς την υγρότητα και θα σωματοποιούνται βάσει του ότι γίνονται υγρές. Για τούτο και τις ψυχές των νεκρών τις καλούν χύνοντας αίμα και χολή, ενώ οι ψυχές που αγαπούν το σώμα, έλκοντας ένα υγρό πνεύμα, το κάνουν πυκνό σαν σύννεφο. Διότι ένα υγρό που συμπυκνώνεται στον αέρα γίνεται σύννεφο. Όταν το πνεύμα συμπυκνώνεται στις ψυχές αυτές, μέσα από την περίσσεια του υγρού, γίνονται ορατές. Και ανάμεσα σ' αυτές συμβαίνουν κάποιες εμφανίσεις εικόνων που χρωματίζοντας το πνεύμα υπό την επίδραση της φαντασίας, συναντούν τους ανθρώπους, οι καθαρές ψυχές όμως απομακρύνονται από τη γένεση. Ο ίδιος ο Ηράκλειτος μάλιστα λέει: «Η ξηρή ψυχή είναι η πιο σοφή». Έτσι, και στην προκειμένη περίπτωση το πνεύμα γίνεται υγρό και

περισσότερο υδατώδες, σύμφωνα με τις επιθυμίες της μείξης, καθώς η ψυχή έλκει μια υγρή αναθυμίαση από την κλίση προς την γένεση.

Ναιιάδες νύμφες λοιπόν είναι οι ψυχές που προχωρούν προς την γέννηση. Γι' αυτό και τις γυναίκες που παντρεύονται τις λένε συνήθως νύμφες, με την έννοια ότι συζευγνύονται στην γέννηση και λούζονται με νερό από πηγές, ρυάκια ή κρήνες που κυλάνε αδιάκοπα. Για τις ψυχές όμως που βρίσκουν την ολοκλήρωσή τους στην φύση και για τους δαίμονες των γεννήσεων ο κόσμος αυτός είναι ιερός και αγαπητός, παρότι σκοτεινός από την φύση του και ζοφερός. Αυτό έκανε κάποιους να υποθέσουν ότι οι ψυχές έχουν την μορφή του αέρα, ότι η ουσία τους είναι αέρας. Έτσι, το κατάλληλο γι' αυτές ιερό πάνω στην γη είναι ένα σπήλαιο ωραίο και ζοφερό μαζί, σύμφωνα με την εικόνα του κόσμου, όπου οι ψυχές κατοικούν σαν στον μεγαλύτερο ναό. Στις προστάτιδες των υδάτων νύμφες μάλιστα ταιριάζει το σπήλαιο που έχει αδιάκοπα τρεχούμενα νερά.

Ας θεωρηθεί συνεπώς το σπήλαιο αυτό αφιερωμένο στις ψυχές και, από τις μερικότερου χαρακτήρα δυνάμεις, στις νύμφες που προΐστανται των ναμάτων και των πηγών, εξ ου και ονομάζονται πηγαίες και ναϊάδες. Ποια είναι λοιπόν τα διαφορετικά σύμβολα από τα οποία άλλα αναφέρονται στις ψυχές και άλλα στις δυνάμεις των υδάτων, έτσι ώστε να πιστεύουμε ότι το σπήλαιο είναι αφιερωμένο και στις δυο από κοινού; Σύμβολα των νυμφών των υδάτων ας θεωρηθούν οι πέτρινοι κρατήρες και οι αμφορείς. Διότι αυτά είναι σύμβολα του Διονύσου, αλλά είναι κεραμικά, δηλαδή ψημένος πηλός. Είναι φιλικά προς το αμπέλι, το δώρο του θεού αυτού, αφού ο καρπός του αμπελιού ψήνεται από την ουράνια φωτιά.

Αλλά οι λίθيني κρατήρες και οι αμφορείς ταιριάζουν ιδιαίτερα στις νύμφες που προΐστανται των υδάτων τα οποία αναβλύζουν από τους βράχους. Για τις ψυχές εξάλλου που κατεβαίνουν στον κόσμο της γέννησης και στην δημιουργία σωμάτων ποια σύμβολα θα ήταν καταλληλότερα από αυτά; Εξ ου και ο ποιητής τόλμησε να πει ότι με αυτά «υφάσματα θαλασσοπόρφυρα υφαίνουν – θαύμα να τα βλέπεις». Πραγματικά, η σάρκα δημιουργείται στα οστά και γύρω από τα οστά, που στα σώματα των ζώων μοιάζουν με πέτρα. Γι' αυτό και ειπώθηκε ότι οι αργαλειοί είναι από πέτρα, όχι από άλλο υλικό. Όσο για τα θαλασσοπόρφυρα υφάσματα είναι προφανώς η σάρκα που υφαίνεται από αίμα. Διότι τα πορφυρά μάλλινα υφάσματα έχουν το χρώμα του αίματος και το μαλλί είναι χρωματισμένο από τους σωματικούς χυμούς των ζώων, ενώ και η σάρκα γίνεται με αίμα και μέσω του αίματος. Και το σώμα βέβαια είναι ο χιτώνας τον οποίον ενδύεται η ψυχή, πραγματικά «θαύμα να το βλέπεις» είτε την σύστασή του παρατηρείς είτε την σύνδεση της ψυχής με αυτό. Έτσι και ο Ορφέας παρουσιάζει την Περσεφόνη, που εποπτεύει όλα όσα παράγονται από σπόρους, να υφαίνει ένα πανί, καθώς οι αρχαίοι έλεγαν τον ουρανό πέπλο, με την έννοια ότι τυλίγει τους ουράνιους θεούς.

Γιατί οι αμφορείς δεν είναι γεμάτοι με νερό αλλά με κερί; Διότι, όπως λέει ο ποιητής, εκεί αφήνουν οι μέλισσες την τροφή τους. Το ρήμα *τιθαιβώσσειν* σημαίνει «τιθέναι την βόσιν», αποθέτουν την τροφή. Και για τις μέλισσες τροφή και φαγητό είναι το μέλι. Οι θεολόγοι χρησιμοποιούν το μέλι σε πολλούς διαφορετικούς συμβολισμούς, επειδή αυτό συνίσταται από πολλές δυνάμεις, δεδομένου ότι έχει και

καθαρτική και συντηρητική δύναμη. Πραγματικά, το μέλι εμποδίζει την σήψη και καθαρίζει τις πληγές που έχουν χρονίσει. Γλυκό στην γεύση, το συλλέγουν από τα λουλούδια οι μέλισσες που έχουν γεννηθεί από τα βόδια. Όταν σ' αυτούς που μούνται στις λεοντικές τελετές τους χύνουν στα χέρια τους μέλι για να πλυθούν αντι για νερό, τους δίνουν εντολή να έχουν τα χέρια τους καθαρά από κάθε κακό, βλαπτικό και μολυσματικό στοιχείο, και επειδή για τον μούμενο η φωτιά επιτυγχάνει την κάθαρση, φέρνουν για το πλύσιμο κάτι που συνδυάζεται με αυτήν και αφήνουν στην άκρη το νερό, που είναι αντίθετο στην φωτιά. Με το μέλι καθαρίζουν και την γλώσσα από κάθε αμαρτία.

Όταν όμως οι Πέρσες προσφέρουν μέλι στον φύλακα των καρπών, το θεωρούν σύμβολο των δυνάμεων της φύλαξης. Έτσι κάποιοι νομίζουν ότι το νέκταρ και η αμβροσία που στάζει ο ποιητής στην μύτη των πεθαμένων για να εμποδίσει την αποσύνθεση είναι μέλι, επειδή το μέλι είναι τροφή των θεών. Γι' αυτό λέει σε ένα σημείο «κόκκινο νέκταρ», όπως είναι το χρώμα του μελιού. Το αν πάντως το νέκταρ πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι μέλι θα το εξετάσουμε αναλυτικότερα άλλη φορά. Στο έργο του Ορφέα εξάλλου ο Κρόνος παγιδεύεται από τον Δία με το μέλι, διότι χορταίνει μέλι και μεθάει και, ζαλισμένος σαν να έχει πει κρασί, βυθίζεται σε ύπνο, όπως στον Πλάτωνα ο Πόρος που ήπια πολύ νέκταρ – «διότι κρασία δεν υπήρχε ακόμη». Στον Ορφέα πάλι η Νύχτα συμβουλεύει τον Δία να χρησιμοποιήσει το μέλι σε ένα τέχνασμα, λέγοντάς του:

*Σαν τον δεις πέρα από τις ψηλόκορφες βελανιδιές,
μέθυσέ τον με το έργο των βουερών μελισσών και δέσε τον.*

Έτσι και έγινε και ο Κρόνος ρίχτηκε στα δεσμά και υπέστη ευνουχισμό όπως ο Ουρανός. Με αυτό ο θεολόγος δηλώνει υπαινικτικά ότι οι θεϊκές φύσεις μέσω της ηδονής δένονται και υποβιβάζονται στην περιοχή της γέννησης και μέσα στην χαλάρωση των απολαύσεων εκσπερματίζουν κάποιες δυνάμεις τους. Έτσι, όταν ο Ουρανός κατεβαίνει προς την Γαία επιθυμώντας την συνουσία, ο Κρόνος τον ευνουχίζει. Οι θεολόγοι όμως χρησιμοποιούν την απόλαυση που δίνει το μέλι (με το οποίο παγιδεύτηκε ο Κρόνος και ευνουχίστηκε) ως ταυτόσημη με την ηδονή της συνουσίας. Διότι ο Κρόνος και η σφαίρα του είναι τα πρώτα που κινούνται αντίθετα προς την πορεία του Ουρανού. Ωστόσο πολλές δυνάμεις κατεβαίνουν από τον ουρανό και τους πλανήτες, αυτές όμως που προέρχονται από τον ουρανό τις δέχεται ο Κρόνος και αυτές που προέρχονται από τον Κρόνο τις δέχεται ο Δίας.

Δεδομένου τώρα ότι το μέλι χρησιμοποιείται και για τους καθαρμούς και για την αποτροπή της σήψης και για να δηλώσει την μέσω της ηδονής κάθοδο στον κόσμο της γέννησης, θεωρείται ως σύμβολο κατάλληλο για τις νύμφες των υδάτων, επειδή τα ύδατα στα οποία αυτές προΐστανται είναι αμόλυντα, έχουν καθαρτήριοι ιδιότητες και συμβάλλουν στην γέννηση, διότι πραγματικά το νερό συμπράττει στο έργο της γέννησης. Να γιατί στους κρατήρες και στους αμφορείς αφήνουν οι μέλισσες την τροφή τους, αφού οι κρατήρες αποτελούν συμβολισμό των πηγών,

όπως κοντά στον Μίθρα είναι τοποθετημένος ένας κρατήρας αντί για πηγή. Όσο για τους αμφορείς, είναι αυτό με το οποίο παίρνουμε νερό από τις πηγές.

Οι πηγές και τα νάματα ταιριάζουν στις νύμφες των υδάτων κι ακόμα περισσότερο βέβαια στις νύμφες-ψυχές, που αυτές ειδικά οι αρχαίοι τις ονόμαζαν μέλισσες επειδή δημιουργούσαν την απόλαυση. Έτσι, δεν είναι άστοχο αυτό που λέει ο Σοφοκλής προκειμένου για τις ψυχές:

Βουίζει το σμήνος των νεκρών κι έρχεται επάνω.

Τις ιέρειες της Δήμητρας, επίσης, μνημένες στα μυστήρια της χθόνιας θεάς καθώς ήταν, οι αρχαίοι τις ονόμαζαν μέλισσες, και την ίδια την Περσεφόνη την έλεγαν Μελιτώδη. Την σελήνη την προστάτιδα της γέννησης, την έλεγαν και αυτήν Μέλισσα, επειδή η σελήνη είναι ταύρος και ο Ταύρος είναι έξαρση της σελήνης και οι μέλισσες έχουν γεννηθεί από τα βόδια. Γεννημένες από βόδια χαρακτηρίζονται επίσης οι ψυχές που κατεβαίνουν στον κόσμο της γέννησης, ενώ και ο θεός που συνδέεται μυστικά με την γέννηση είναι ο κλέφτης των βοδιών. Το μέλι θεωρείται και σύμβολο του θανάτου (για τούτο στους χθόνιους θεούς προσφέρουν σπονδές με μέλι), ενώ η χολή θεωρείται σύμβολο της ζωής, δηλώνοντας υπαινικτικά ή ότι η ζωή της ψυχής χάνεται μέσα από την ηδονή και αναβιώνει μέσα από την πικρότητα (γι' αυτό και χρησιμοποιούσαν χολή στις θυσίες προς τους θεούς), ή ότι ο θάνατος δίνει τέλος στους πόνους, ενώ η ζωή στον κόσμο τούτο είναι σκληρή και πικρή.

Δεν έλεγαν βέβαια μέλισσες όλες τις που κατευθύνονταν προς την γέννηση, αλλά εκείνες που έμελλε να ζήσουν εκεί με δικαιοσύνη και να επιστρέψουν πάλι έχοντας πραγματοποιήσει έργα αρεστά στους θεούς. Διότι το έντομο αυτό επιθυμεί την επιστροφή, είναι κατεξοχήν δίκαιο και νηφάλιο. Εξ ου και οι σπονδές που γίνονται με μέλι λέγονται νηφάλιες. Οι μέλισσες δεν πηγαίνουν να καθίσουν πάνω στα κουκιά, που οι αρχαίοι τα θεωρούσαν σύμβολο της γέννησης που γίνεται σε μια ευθεία και χωρίς καμπές γραμμή, επειδή το κουκί είναι το μόνο σχεδόν από τα σπερματοφόρα που ο βλαστός του είναι διατρυπημένος πέρα ως πέρα χωρίς κανέναν ενδιάμεσο κόμπο. Πρέπει να πούμε λοιπόν ότι οι μέλισσες και το κερί τους είναι οικεία και κοινά σύμβολα για τις νύμφες των υδάτων και για τις ψυχές που νυμφεύονται στην γέννηση.

Από την πολύ παλιά εποχή σπήλαια και άντρα ήταν αφιερωμένα στους θεούς, προτού ακόμα δημιουργηθούν ναοί. Στην Κρήτη οι Κουρήτες είχαν αφιερώσει ένα σπήλαιο στον Δία, στην Αρκαδία σπήλαια ήταν αφιερωμένα στην Σελήνη και στον Λύκειο Πάνα, στην Νάξο στον Διόνυσο, ενώ παντού όπου γνώριζαν τον Μίθρα λάτρευαν τον θεό μέσα σε σπήλαια. Όσον αφορά τώρα το σπήλαιο της Ιθάκης, ο Όμηρος δεν αρκέστηκε να πει ότι έχει δυο θύρες, αλλά ότι η μια ήταν στραμμένη προς τον βορρά και η άλλη [που ήταν για τους θεούς] προς τον νότο, και επίσης ότι από την βόρεια θύρα κατέβαιναν, ενώ γι την νότια δεν διευκρινίζει αν επρόκειτο για κατάβαση αλλά λέει μόνο:

Αυτήν δεν την διαβαίνουν

άνθρωποι, είναι τον αθανάτων πέρασμα.

Στην συνέχεια πρέπει να διερευνήσουμε τις προθέσεις είτε εκείνων που αφιέρωσαν το σπήλαιο (σε περίπτωση βέβαια που ο ποιητής αφηγείται μια πραγματική ιστορία) είτε τους μυστικούς υπαινιγμούς του ίδιου του Ομήρου (αν η αφήγηση είναι πλάσμα της φαντασίας του). Αν το σπήλαιο αποδίδει μια εικόνα και έναν συμβολισμό του κόσμου, όπως λένε ο Νουμήνιος και ο φίλος του ο Κρόνιος, υπάρχουν δυο άκρα στον ουρανό, ο χειμερινός τροπικός, από τον οποίον τίποτε δεν είναι νοτιότερο, και ο θερινός τροπικός, από τον οποίον τίποτε δεν είναι βορειότερο. Ο θερινός τροπικός είναι στον Καρκίνο και ο χειμερινός στον Αιγόκερω. Καθώς ο Καρκίνος είναι πολύ κοντινός προς εμάς, δικαιολογημένα αποδόθηκε στην Σελήνη, που είναι το πλησιέστερο προς την Γη ουράνιο σώμα. Επειδή όμως ο νότιος πόλος λόγω της μεγάλης απόστασης είναι αόρατος για εμάς, ο Αιγόκερος αποδόθηκε στον Κρόνο, τον πιο ψηλό και πιο απομακρυσμένο από όλους τους πλανήτες.

Οι θέσεις των ζωδίων από τον Καρκίνο προς τον Αιγόκερω είναι κατά σειρά οι εξής: πρώτος ο Λέων, που είναι ο οίκος του Ηλίου, μετά η Παρθένος οίκος του Ερμή, ο Ζυγός οίκος της Αφροδίτης, ο Σκορπιός οίκος του Άρη, ο Τοξότης οίκος του Δία, και ο Αιγόκερος οίκος του Κρόνου. Από τον Αιγόκερω τώρα και κατά την αντίστροφη σειρά: ο Υδροχόος αποδίδεται στον Κρόνο, οι Ιχθύες στον Δία, ο Κριός στον Άρη, ο Ταύρος στην Αφροδίτη, οι Δίδυμοι στον Ερμή και τέλος ο Καρκίνος στην Σελήνη. Οι θεολόγοι λοιπόν θεώρησαν ότι αυτές οι δυο πύλες είναι ο Καρκίνος και ο Αιγόκερος, ενώ ο Πλάτων κάνει λόγο για δυο «στόμια». Από αυτές, κατά τους θεολόγους, ο Καρκίνος είναι η πύλη από την οποία κατεβαίνουν οι ψυχές και ο Αιγόκερος αυτήν από την οποία ανεβαίνουν. Ο Καρκίνος είναι βόρειος και συνδέεται με την κατάβαση ενώ ο Αιγόκερος είναι νότιος και συνδέεται με την ανάβαση.

Τα βόρεια μέρη σχετίζονται με τις ψυχές που κατεβαίνουν στην γέννηση, οπότε σωστά οι βόρειες πύλες του σπηλαίου είναι για να κατεβαίνουν οι άνθρωποι. Τα νότια μέρη ωστόσο δεν έχουν να κάνουν με τους θεούς αλλά με εκείνες που ανεβαίνουν προς τους θεούς, γι' αυτό άλλωστε ο Όμηρος δεν είπε ότι είναι πέρασμα των θεών αλλά των αθανάτων – στοιχείο κοινό και των ψυχών, που είναι θάνατες καθαυτές ή ως προς την ουσία τους. Τις δυο τούτες πύλες λέγεται ότι αναφέρει και ο Παρμενίδης στην φυσική πραγματεία του, ενώ τις έχουν υπόψη και οι Ρωμαίοι και οι Αιγύπτιοι. Διότι οι Ρωμαίοι γιορτάζουν τα Κρόνια όταν ο Ήλιος είναι στον Αιγόκερω και κατά την διάρκεια της εορτής οι δούλοι κυκλοφορούν ντυμένοι σαν ελεύθεροι και όλοι μοιράζονται τα πάντα μεταξύ τους. Το κρυφό νόημα που ήθελε να εκφράσει ο νομοθέτης είναι ότι μέσα από αυτήν την πύλη του ουρανού εκείνοι που τώρα έχουν γεννηθεί δούλοι θα ελευθερωθούν μέσα από την εορτή του Κρόνου και τον οίκο που έχει αποδοθεί στον Κρόνο όταν ξανάρθουν στην ζωή και βρεθούν έξω από τον κόσμο της γέννησης. Η οδός του Αιγόκερω είναι γι' αυτούς ανοδική, εξ ου και είπαν την θύρα «ιανούα» και Ιανουάριο τον μήνα της θύρας, κατά τον οποίον ο Ήλιος, στρέφοντας από τον Αιγόκερω κατά τα ανατολικά, κατευθύνεται προς τον βορρά.

Για τους Αιγύπτιους όμως αρχή του έτους δεν είναι ο Υδροχόος, όπως είναι για τους Ρωμαίους, αλλά ο Καρκίνος. Διότι η Σώθις, που οι Έλληνες την λένε άστρο του Κυνός, είναι κοντά στον Καρκίνο. Η ανατολή της Σώθειας είναι γι' αυτούς νέα σελήνη, που σηματοδοτεί την αρχή της γέννησης για τον κόσμο. Έτσι, ο Όμηρος δεν τοποθέτησε τις θύρες του σπηλαίου ούτε στην ανατολή ούτε στην δύση ούτε στα ισημερινά ζώδια, τον Κριό και τον Ζυγό, αλλά στον νότο και στον βορρά, στην νοτιότερη από τις νότιες πύλες και στην βορειότερη από τις βόρειες, επειδή το σπήλαιο ήταν αφιερωμένο στις ψυχές και στις νύμφες των υδάτων. Οι τόποι αυτοί είναι συνδεδεμένοι με την κάθοδο των ψυχών στην γέννηση και με τον χωρισμό τους από αυτήν.

Στον Μίθρα έδωσαν, ως κατάλληλη γι' αυτόν, μια θέση κοντά στην ισημερινή ζώνη. Γι' αυτό κρατάει το μαχαίρι του Κριού, ζωδίου του Άρη, και είναι στην ράχη ενός ταύρου, ο οποίος ανήκει στην Αφροδίτη. Ο Μίθρας, ως δημιουργός και κύριος της γέννησης, τοποθετείται στην περιοχή του ισημερινού κύκλου, έχοντας στα δεξιά του τον βορρά και στα αριστερά του τον νότο. Τοποθετούν επίσης προς τα νότια το νότιο ημισφαίριο επειδή είναι θερμό και το βόρειο ημισφαίριο προς τα βόρεια λόγω της ψυχρότητας του ανέμου.

Με τις ψυχές που κατευθύνονται προς την γέννηση και που χωρίζονται από αυτήν οι αρχαίοι εύλογα συνέδεσαν τους ανέμους, διότι – όπως πίστεψαν μερικοί – οι ψυχές έλκουν προς το μέρος τους μια πνοή, και ανάλογη είναι η φύση τους. Ο βόρειος άνεμος όμως είναι οικείος των ψυχών που κατευθύνονται προς τον κόσμο της γέννησης. Εξ ου και τους ετοιμοθάνατους η πνοή του βόρειου ανέμου

φυσάει και τους ζωντανεύει απ' την βαριά λιποθυμιά.

Ενώ η πνοή του νότιου ανέμου διαλύει την ζωή. Διότι η πνοή του βόρειου ανέμου με την μεγάλη ψυχρότητά της είναι σαν να φέρνει σε κατάσταση πήξης την ζωή και την διατηρεί μέσα στην ψυχρότητα της γήινης γέννησης. Αντίθετα, η πνοή του νότιου ανέμου, ως θερμότερη, διαλύει την ζωή ανεβάζοντάς την προς την θερμότητα της θείας φύσης. Δεδομένου όμως ότι η γη που κατοικούμε είναι πιο πολύ βόρεια, κατ' ανάγκην οι ψυχές που γεννιούνται εδώ είναι εξοικειωμένες με τον βόρειο άνεμο, ενώ εκείνες που φεύγουν από εδώ με τον νότιο. Αυτή είναι και η αιτία για την οποία ο βόρειος άνεμος είναι δυνατός όταν αρχίζει, ενώ ο νότιος όταν λήγει. Διότι ο βόρειος άνεμος είναι πάνω ακριβώς από τους κατοίκους των βόρειων μερών του κόσμου, ενώ ο νότιος άνεμος είναι πολύ μακριά. Μια επίδραση που έρχεται από μακρινά μέρη καθυστερεί περισσότερο από μια κοντινή – όταν αθροιστεί, τότε πληθύνεται.

Επειδή οι ψυχές έρχονται προς την γέννηση μέσα από την βόρεια πύλη, ο άνεμος αυτός θεωρήθηκε ερωτικός, αφού όπως λέει ο Όμηρος:

*πήρε ίππου μορφή με μαύρη χαιτή και κοιμήθηκε
μαζί τους κι αυτές γέννησαν δώδεκα πουλάρια.*

Λένε επίσης ότι άρπαξε και την Ωρείθυια, από την οποία απέκτησε τον Ζήτη και τον Κάλαη.

Επειδή όμως ο νότος έχει αποδοθεί στους θεούς, κατά την μεσημβρία τραβάνε στους ναούς τις κουρτίνες μπροστά από τα αγάλματα των θεών, τηρώντας την ομηρική εντολή, ότι όταν ο ήλιος πηγαίνει κατά τον νότο δεν επιτρέπεται να μπαίνουν άνθρωποι στους ναούς, αλλά αυτό είναι των αθανάτων πέρασμα.

Τοποθετούν λοιπόν το σύμβολο της μεσημβρίας και του νότου στις πύλες των ναών, όταν ο θεός Ήλιος βρίσκεται στο μεσουράνημά του. Αλλά και στις άλλες πύλες δεν επιτρέπεται να μιλάνε καθόλου, σε οποιαδήποτε ώρα, επειδή οι πύλες θεωρούνταν ιερές. Για τούτο οι Πυθαγόρειοι και οι σοφοί των Αιγυπτίων απαγόρευαν τις ομιλίες σε όποιους περνούσαν τις θύρες ή πύλες, τιμώντας με την σιωπή τους τον θεό που κατείχε την αρχή των πάντων.

Αλλά και ο Όμηρος γνωρίζει ότι οι θύρες είναι ιερές, όπως φαίνεται από τους στίχους του όπου ο Οινέας σείει την θύρα αντί για ράβδο του ικέτη:

Έσειε τα στέρα θυρόφυλλα, παρακαλώντας γονατιστός τον γιο.

Γνωρίζει επίσης τις πύλες του ουρανού, την φύλαξη των οποίων εμπιστεύτηκαν στις Ώρες, τις πύλες που κατέχουν τις αρχές των νεφοσκεπών τόπων και που ανοίγουν και κλείνουν με τα σύννεφα.

Για να ανοίγουν και να κλείνουν το πυκνό νέφος.

Γι' αυτό και βγάζουν μουγκρητό, αφού οι βροντές ξεσπούν μέσα από τα σύννεφα:

*Οι πύλες του ουρανού, που φύλαγαν οι Ώρες,
άνοιξαν από μόνες τους με θόρυβο δυνατό.*

Σε κάποιο σημείο μιλάει και για τις πύλες του Ηλίου, δηλώνοντας τον Καρκίνο και τον Αιγόκερω. Διότι ο Ήλιος, όταν κατεβαίνει από τον βόρειο άνεμο προς τα νότια και από εκεί ανεβαίνει και πάλι προς τα βόρεια, φτάνει μέχρι τα ζώδια αυτά. Ο Αιγόκερως και ο Καρκίνος βρίσκονται κοντά στον Γαλαξία έχοντας λάβει τα άκρα του, ο Καρκίνος τα βόρεια και ο Αιγόκερως τα νότια. Οι ψυχές μάλιστα, σύμφωνα με τον Πυθαγόρα, είναι ο λαός των ονείρων, οι ψυχές για τις οποίες λέει ότι συγκεντρώνονται στον Γαλαξία, που ονομάστηκε έτσι από το γάλα με το οποίο τρέφονται οι ψυχές όταν πέσουν στην γέννηση. Από αυτό και οι ψυχοπομποί προσφέρουν στις ψυχές σπονδές από μέλι αναμειγμένο με γάλα, επειδή έρχονται στον κόσμο της γέννησης μέσω της ηδονής και κατά την κυοφορία τους παράγεται το γάλα.

Επιπλέον οι νότιες περιοχές δημιουργούν μικρά σώματα, διότι η θερμότητα τα κάνει συνήθως πολύ ισχνά και ταυτόχρονα τα μικραίνει και τα ξηραίνει. Στα βόρεια μέρη όμως όλα τα σώματα είναι μεγάλα, όπως φαίνεται από τους Κέλτες, τους Θρακιώτες και τους Σκύθες, και τα εδάφη τους είναι υγρά και έχουν πολλά

βοσκοτόπια. Άλλωστε και η ονομασία βορέας έχει βγει από την «βορά», την λέξη που σημαίνει την τροφή, και ο άνεμος που φυσάει από την τροφό γη ονομάζεται βορέας, καθώς η φύση του συνδέεται με την θρέψη.

Για τους λόγους αυτούς λοιπόν τα βόρεια μέρη του κόσμου συνδέονται με το θνητό γένος που υπόκειται σε γέννηση, ενώ τα νότια με το θεϊκό γένος, όπως τα ανατολικά μέρη έχουν αποδοθεί στους θεούς και τα δυτικά στους δαίμονες.

Διότι, δεδομένου ότι η φύση έχει την αρχή της στην ετερότητα, οι αρχαίοι έκαναν σε κάθε περίπτωση σύμβολό της αυτό που έχει δυο θύρες, καθώς η πορεία γίνεται είτε μέσω του νοητού είτε μέσω του αισθητού. Και αν γίνεται μέσω του αισθητού, γίνεται είτε μέσω της σφαίρας των απλανών είτε μέσω της σφαίρας των πλανητών, και πάλι είτε δια μέσου μιας αθάνατης είτε δια μέσου μιας θνητής πορείας. Το ένα κέντρο είναι πάνω από την γη και το άλλο κάτω από την γη, το ένα είναι ανατολικά και το άλλο δυτικά, και έτσι κάποια μέρη είναι στα αριστερά και άλλα στα δεξιά, όπως υπάρχει η νύχτα και η ημέρα. Βάσει αυτού, η αρμονία είναι «ελαστική» και τοξεύει μέσω των αντιθέτων. Ο Πλάτων εξάλλου κάνει λόγο για δυο στόμια, από τα οποία το ένα είναι πέρασμα για όσους ανεβαίνουν προς τον ουρανό και το άλλο για όσους κατεβαίνουν προς την γη, ενώ κατά τους θεολόγους ο Ήλιος και η Σελήνη είναι οι πύλες των ψυχών που μέσω του Ηλίου ανεβαίνουν και μέσω της Σεληνης κατεβαίνουν. Στον Όμηρο, πάλι, υπάρχουν δυο πιθάρια,

με δώρα που δίνει, το ένα με δυστυχίες, το άλλο με καλά.

Ο Πλάτων στον *Γοργία* θεωρεί ότι η ψυχή είναι πιθάρι και λέει ότι άλλη ψυχή κάνει το καλό και άλλη το κακό, άλλη είναι λογική και άλλη άλογη. Και είναι πιθάρια, διότι οι ψυχές είναι ο χώρος όπου περιέχονται ενέργειες και ποιοτικώς συγκεκριμένες αξίες. Και στον Ησίοδο, το ένα πιθάρι παρουσιάζεται κλεισμένο ενώ το άλλο το ανοίγει η ηδονή και σκορπίζει το περιεχόμενό του παντού, με μόνη την Ελπίδα να μένει μέσα. Διότι στα πράγματα όπου η φαύλη ψυχή, σκορπισμένη μέσα στην ύλη, χάνει την τάξη που της ανήκει, σε όλα αυτά τρέφει συνήθως τον εαυτό της με τις καλές ελπίδες.

Αφού λοιπόν σε κάθε περίπτωση αυτό που έχει δυο θύρες είναι σύμβολο της φύσης, εύλογα και το σπήλαιο για το οποίο μιλάμε δεν έχει μια άλλα δυο θύρες επίσης, διαφοροποιούμενες με κριτήριο τα ίδια τα πράγματα: η μια θύρα ταιριάζει στους θεούς και στους αγαθούς και η άλλη στους θνητούς και στις κατώτερες φύσεις. Από εδώ ξεκινώντας και ο Πλάτων μιλάει κι αυτός για κρατήρες, ενώ στην θέση των αμφορέων βάζει πιθάρια, και δυο στόμια, όπως είπαμε, αντί για δυο πύλες. Ο Φερεκύδης από την Σύρο επίσης κάνει λόγο για βαθιές κοιλάτες, ορύγματα, άντρα, θύρες και πύλες, με τα οποία δηλώνει μυστικά την είσοδο των ψυχών στην γέννηση και την έξοδό τους από αυτήν.

Αλλά για να μην επιμηκύνουμε άλλο την ανάλυσή μας προσθέτοντας τις απόψεις των αρχαίων φιλοσόφων και των θεολόγων, τα παραπάνω θεωρούμε ότι καταδεικνύουν ικανοποιητικά τον όλο σκοπό της σχετικής με το σπήλαιο αφήγησης.

Απομένει να εξηγήσουμε το σύμβολο της ελιάς που φύεται εκεί, τι τέλος πάντων σημαίνει. Ο ποιητής θέλει ασφαλώς να δηλώσει κάτι ιδιαίτερο και σοβαρό, αφού δεν λέει απλώς ότι το δέντρο φύεται εκεί κοντά αλλά «στην κορυφή του λιμανιού».

*Στην κορυφή του λιμανιού είναι μια
πλατύφυλλη ελιά κι εκεί κοντά της ένα σπήλαιο.*

Το ότι έχει βλαστήσει κατ' αυτόν τον τρόπο δεν οφείλεται στην τύχη, όπως θα μπορούσε να νομίσει κανείς, αλλά η ίδια περιέχει μέσα της το αίνιγμα του σπηλαιού. Επειδή δηλαδή ο κόσμος δεν έγινε τυχαία και δίχως σχέδιο, αλλά είναι ολοκληρωμένο έργο της φρόνησης του θεού και της νοητικής φύσης, κοντά στο σπήλαιο, που είναι η απεικόνιση του κόσμου, παρουσιάζεται να είναι φυτρωμένη η ελιά, το σύμβολο της φρόνησης του θεού. Πραγματικά, το φυτό αυτό ανήκει στην Αθηνά και η Αθηνά είναι η φρόνηση. Και καθώς η θεά αυτή έχει γεννηθεί από το κεφάλι, ο θεολόγος βρήκε και αφιέρωσε τον κατάλληλο για την ελιά τόπο στην κορυφή, στην κεφαλή, του λιμανιού, θέλοντας να δηλώσει με αυτήν ότι το όλο έργο δεν είναι προϊόν μιας αυτόματης διαδικασίας και μιας χωρίς λογική τύχης, αλλά ότι είναι αποτέλεσμα της νοητικής φύσης και της θεικής σοφίας, που είναι χωρισμένη μεν από αυτό αλλά τοποθετημένη κοντά στην κεφαλή του όλου λιμανιού.

Ως αιθαλής η ελιά έχει μια ιδιότητα πολύ συγγενική με τις εντός του κόσμου περιφορές των ψυχών στις οποίες είναι αφιερωμένο το σπήλαιο. Το καλοκαίρι, δηλαδή, τα λευκά φύλλα της ελιάς κινούνται προς τα επάνω, ενώ τον χειμώνα τα λευκότερα φύλλα κλίνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Εξ ου και στις λιτανείες και στις ικετευτικές πομπές οι άνθρωποι κρατούν προτεταμένους τους κλάδους της ελιάς, ως ένδειξη του ότι η λευκότητα θα πάρει την θέση της σκοτεινιάς των κινδύνων που τους απειλούν. Η ελιά λοιπόν συνδεδεμένη από την φύση της με το αιθαλές στοιχείο, δίνει καρπό, ο οποίος είναι ο αρωγός των κόπων, και είναι αφιερωμένη στην Αθηνά. Η ελιά είναι που δίνει στους νικητές αθλητές το στεφάνι και στους ικέτες την ράβδο τους. Αλλά και ο κόσμος κυβερνιέται από την νοητική φύση, καθοδηγούμενος από την αιώνια και αιθαλή φρόνηση, από την οποία απονέμονται τα βραβεία στους αθλητές που νικούν στον αγώνα της ζωής και η γιατρεία των πολλών πόνων – ενώ ο δημιουργός, που περιέχει όλο τον κόσμο, είναι αυτός που ανακτά τους αξιολύπητους ικέτες.

Σε αυτό το σπήλαιο, λοιπόν, λέει ο Όμηρος, πρέπει να αποθέσει κανείς κάθε εξωτερικό απόκτημα. Γυμνός, περιβεβλημένος το σχήμα του ικέτη, βασανίζοντας το σώμα, αποβάλλοντας καθετί το περιττό και απομακρυνόμενος από τις αισθήσεις, πρέπει να σκεφθεί μαζί με την Αθηνά, καθισμένος πλάι στην ρίζα της ελιάς, πώς θα αφανίσει όλα τα επικίνδυνα πάθη της ψυχής του. Διότι έχω την γνώμη ότι ο Νουμήνιος και οι οπαδοί του δεν θεωρούσαν τυχαία ότι ο Οδυσσεύς της ομηρικής *Οδύσσειας* διέρχεται τα συνεχόμενα στάδια της γέννησης και έτσι αποκαθίσταται στον τόπο όπου δεν έχει καθόλου τρικυμίες και όπου η θάλασσα είναι άγνωστη.

*φθάνοντας σε έναν λαό που δεν ήξερε την θάλασσα
και δεν έτρωγε τα φαγητά αλατισμένα.*

Και στον Πλάτωνα, άλλωστε, το πέλαγος, η θάλασσα και η τρικυμία δηλώνουν την υλική σύσταση.

Γι' αυτό νομίζω ο Όμηρος ονόμασε το λιμάνι «του Φόρκυος»:

υπάρχει κάποιο λιμάνι του Φόρκυος,

του θαλάσσιου θεού, στον οποίον στην αρχή της *Οδύσσειας* αποδίδει ως κόρη την Θόωσα. Αυτή γέννησε τον Κύκλωπα που τύφλωσε ο Οδυσσεύς – γεγονός που του θύμιζε τα λάθη του, ακόμα και όταν έφθασε στην πατρίδα του. Έτσι, η θέση κάτω από την ελιά είναι ταιριαστή για τον Οδυσσεύα, με την έννοια ότι είναι ικέτης του θεού και με ένα κλαδί του δέντρου αυτού προσπαθεί να εξευμενίσει τον γενέθλιο δαίμονά του. Διότι δεν ήταν δυνατόν να απαλλαγεί μονομιάς από την ζωή τούτη των αισθήσεων, με το να την τυφλώσει και να προσπαθήσει να την εξουδετερώσει γρήγορα. Τον άνθρωπο που τόλμησε να κάνει κάτι τέτοιο τον ακολούθησε η οργή των θαλάσσιων και υλικών θεών, τους οποίους έπρεπε να εξευμενίσει από πριν με θυσίες, με ταπεινούς κόπους και με υπομονή· την μια πολεμώντας με τα πάθη, την άλλη πλανεύοντας και εξαπατώντας και αλλάζοντας με κάθε τρόπο τον εαυτό του, προσαρμοζόμενος με όλα αυτά. Για να φθάσει τελικά στο σημείο, γυμνός από τα κουρέλια που φορούσε, να τα ανατρέψει όλα – αλλά ούτε κι έτσι να λυτρωθεί από τα βάσανά του. Αυτό θα συμβεί όταν βγει τελείως από την θάλασσα και βρεθεί ανάμεσα σε ψυχές που δεν γνωρίζουν από θαλάσσια και υλικά έργα, έτσι που το κουπί θα το νομίζουνε για λιχνιστήρι, καθώς δεν θα έχουν την παραμικρή ιδέα από εργαλεία και δουλειές της θάλασσας.

Τις ερμηνείες του είδους αυτού δεν πρέπει να τις θεωρούμε βεβιασμένες ή αληθοφανείς προσεγγίσεις ευφάνταστων ανθρώπων. Αν αναλογιστούμε την αρχαία σοφία και την τεράστια φρόνηση του Ομήρου και την ακριβέστατη γνώση που είχε για κάθε είδος αρετής, δεν θα αρνηθούμε ότι μέσα από έναν μικρό μύθο που έπλασε, υποδήλωσε υπαινικτικά τις εικόνες των πιο θεϊκών πραγμάτων. Διότι θα ήταν αδύνατον να πλάσσει με επιτυχία την όλη ιστορία, αν δεν είχε μεταπλάσσει την δημιουργία του βάσει κάποιων αληθινών δεδομένων. Αλλά αφήνουμε την ανάλυση του ζητήματος τούτου για άλλο σύγγραμμα, και ολοκληρώνουμε στο σημείο αυτό την ερμηνεία μας σχετικά με το σπήλαιο των νυμφών.